

KARTA ROZWIĄZANIA:

ID:	S.01-2
Typ instrumentarium (a do f) ¹	b, c, d
Kategoria rozwiązania (A do C) ²	B, C
Data aktualizacji wpisu:	21.05
ID i nazwa wyzwania, którego dotyczy proponowane rozwiązanie:	Rozwój błękitno-zielonej infrastruktury w miastach
Autorzy:	Barbara Szulczewska, Agnieszka Sobol, Paulina Legutko-Kobus, Małgorzata Hajto, Łukasz Pawlik
Grupa ekspercka:	Środowisko i adaptacja do zmian klimatu

1. Nazwa rozwiązania [200 zn.]:

Wprowadzenie planu zarządzania błękitno-zieloną infrastrukturą miasta (dalej plan zarządzania BZI) jako realizacji rekomendacji opracowania „planu zazieleniania”³, zawartej w Strategii na rzecz bioróżnorodności 2030 UE.

2. Zwięzła charakterystyka proponowanego rozwiązania [2000 zn.]:

Proponowane rozwiązanie powinno pozwolić miastom w sposób uporządkowany i świadomy zarządzać zasobami błękitno-zielonej infrastruktury (BZI), rozumianymi jako wszystkie, ważne tereny pokryte roślinnością i wodami, które dostarczają usług ekosystemowych istotnych dla kształtowania warunków życia mieszkańców danego miasta. Dotyczy to nie tylko prawnie zdefiniowanych terenów zieleni na mocy ustawy o ochronie przyrody, ale wszystkich elementów BZI mających wpływ na uwarunkowania rozwoju miast.

Plan ma na celu optymalne wprowadzenie BZI w układ strukturalno-funkcjonalny miasta i zapewnienie mu prawidłowego funkcjonowania. Pomyślany jest jako narzędzie koordynacji i monitorowania przedsięwzięć rekomendowanych i podejmowanych na podstawie obowiązujących dokumentów strategicznych i planistycznych (strategia rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, program ochrony środowiska, plan adaptacji, plan rewitalizacji). Wskazane jest, aby plan miał charakter operacyjny z czytelnymi zapisami dla projektantów.

Z uwagi na szczególne znaczenie (przyrodnicze, krajobrazowe, społeczne) drzew w przestrzeni miast, integralnym elementem Planu zarządzania BZI powinien być Plan zarządzania drzewostanem miejskim. W Planie tym obok inwentaryzacji i oceny zasobów znaleźć się powinno zarządzanie ryzykiem, związanym z podatnością drzew na złamania. Identyfikacja zagrożenia ze strony okazów o osłabionej

¹ a) Rozwiązania w zakresie regulacji prawnych, administracyjnych itd.

b) Rozwiązania w zakresie finansowania i programów funduszowych

c) Dedykowane programy krajowe

d) Wzmacnianie know-how: Rekomendacje, zalecenia, standardy, dobre praktyki, wymiana doświadczeń, szkolenia, pilotaże, programy współpracy itd.

e) Dostosowywanie działań, inwestycji realizowanych przez inne zależne od rządu podmioty krajowe

f) Inne

² A – Regulacje prawne; B – Mechanizmy finansowania; C – Wzmacnianie wiedzy i współpracy

³ W warunkach polskich termin „zazielenianie” utożsamiany jest raczej z nasadzeniami roślin, głównie drzew, co nie odpowiada bardziej kompleksowemu podejściu, zawartemu w Strategii.

statyce pozwoli określić działania, które należy podjąć, aby występujące ryzyko było na poziomie akceptowalnym dla bezpieczeństwa ludzi i mienia.

Plan zarządzania co do zasady nie musi być pomyślany jako rozbudowany dokument. Może być elementem strategii rozwoju gminy lub planu adaptacji do zmian klimatu. Powinno być to w miarę możliwości elastycznie skonstruowane narzędzie uwzględniające obecny, bardzo zróżnicowany wśród miast sposób ujmowania problematyki BZI w procesie zarządzania rozwojem miasta. Kluczowe z punktu widzenia podejmowanych decyzji szczególnie ważna jest aktualizacja inwentaryzacji (w zaplanowanych odstępach czasowych), tak żeby decyzje dotyczące BZI w mieście podejmowane były na podstawie wiarygodnych danych.

3. Działania szczegółowe, narzędzia interwencji – szczegółowy opis: [5000 zn.]

Wdrożenie w życie planu zarządzania BZI wymaga przygotowania szczegółowych wytycznych dotyczących jego opracowania. Wymaga także rozstrzygnięcia o umiejscowieniu zasad jego realizacji i koordynacji w strukturze organizacyjnej urzędu miasta. Prace te wykonane być powinny przez zespół ekspertów, bazując na doświadczeniach miast – w wielu z nich zwłaszcza dużych miastach od dawna funkcjonują jeśli nie kompletne plany, to ich ważne elementy (np. bazy danych przestrzennych o zasobach BZI), czy standardy zarządzania zielenią.

Koncepcja planu zarządzania BZI powinna obejmować zasadnicze fazy planowania, a zatem:

- Inwentaryzację zasobów BZI (w tym stworzenie ogólnodostępnej bazy danych przestrzennych i opracowanie zasad jej aktualizacji). Inwentaryzacja ta powinna obejmować nie tylko tereny zieleni urządzonej, pozostające w zarządzie miasta, ale wszystkie typy terenów pokrytych roślinnością lub/i wodami występujące w danym mieście, w tym obszary chronione, lasy, tereny towarzyszące zabudowie, zwłaszcza mieszkaniowej i usługowej, tereny upraw rolniczych i ogrodniczych, nieużytki itp. oraz „zielone” elementy zagospodarowania (zielone dachy, ściany, ogrody deszczowe, niecki i zbiorniki retencyjne, zielone torowiska), sprzyjające zrównoważonemu gospodarowaniu wodami opadowymi i/lub zachowaniu różnorodności biologicznej i/lub poprawie jakości życia; uwzględniać powinna także informacje o właścicielach (osoba fizyczna, prawna, podmiot publiczny, gmina, skarb państwa), a dla gruntów gminnych lub skarbu państwa informację o zarządcach obiektów);
- Ocenę zasobów BZI (w tym z punktu widzenia ich wartości z uwagi na dostarczane usługi ekosystemowe oraz ich zagrożenia). W ocenie tej należy szczególnie uwzględnić kwestie zapewnienia warunków do rekreacji i kontaktu z przyrodą dla mieszkańców miasta, zachowania różnorodności biologicznej (miejsca przetrwania „dzikiej przyrody”, korytarze ekologiczne) oraz adaptacji do zmian klimatu;
- Ocenę aktualnej polityki dotyczącej rozwoju BZI, w tym ustaleń dokumentów planistycznych i strategicznych z punktu widzenia ich kompletności oraz tworzenia podstaw do zarządzania zasobami BZI;
- Ocenę zasad i sposobu (w tym w ujęciu organizacyjnym) zarządzania zasobami BZI oraz przepływu informacji między interesariuszami;
- Wyznaczenie kierunków działania i ocenę zasad finansowania przedsięwzięć związanych z rozwojem, modernizacją, rewaloryzacją lub ochroną zasobów BZI;
- Identyfikację problemów/barier wynikających z braku i/lub niedostatków danych, przekładających się na niewystarczające uwzględnienie problematyki BZI w polityce rozwoju miasta;
- Określenie niezbędnych działań, instytucji odpowiedzialnych za ich podjęcie oraz źródeł finansowania, a także w miarę możliwości przeprowadzenia analizy kosztów-korzyści;

- Ustalenie podstaw monitoringu i ewaluacji realizacji planu zarządzania BZI.

Zgodnie z zapisami „Unijnej strategii na rzecz różnorodności biologicznej i 2030” plany mają być opracowane dla wszystkich miast powyżej 20 tys. mieszkańców. Należy jednak wziąć pod uwagę zróżnicowane możliwości kadrowe, organizacyjne i finansowe, zwłaszcza w przypadku mniejszych miast w realizacji tego zadania. Z tego względu trzeba rozważyć wariantowe ujęcie planów zarządzania, których zakres powinien być dostosowany do charakteru i możliwości miast różnej wielkości.

Jak wskazano, plan ma na celu optymalne wprowadzenie BZI w układ strukturalno-funkcjonalny miasta. Niezbędne jest zintegrowane ujęcie uwzględniające tworzenie i ochronę korytarzy ekologicznych w miastach i w powiązaniu z ich obszarami funkcjonalnymi. Z uwagi na planowane zmiany w przepisach z zakresu planowania przestrzennego rozstrzygnięcia co do umiejscowienia planów nie są jednoznaczne. W przypadku wprowadzenia obligatoryjności opracowania strategii rozwoju miast elementy planu mogłyby łączyć część diagnostyczną strategii z zapisami planowanego planu ogólnego, jako dokumentu planowania przestrzennego o randze aktu prawa miejscowego.

W koncepcji planu zarządzania uwzględnić trzeba także możliwości oddziaływania samorządów na zachowania i decyzje różnych podmiotów gospodarujących zasobami BZI. Jest to szczególnie skomplikowane w sytuacji, gdy obiekty BZI stanowią własność prywatną lub są zarządzane przez instytucje lub organizacje niezależne od samorządu. W związku z powyższym istotne jest tworzenie dokumentu w formule partycypacyjnej, w możliwie jak największy sposób angażując różnych użytkowników miasta i podmioty kształtujące jego przestrzeń. Ponadto zasadnym jest włączenie w procesy inwentaryzacji i monitorowania różnych interesariuszy działających na terenie miasta (np. organizacji społecznych, jednostek edukacyjnych, w tym uczelni wyższych). Takie podejście zwiększy także świadomość znaczenia BZI oraz ułatwi powiązanie planu zarządzania z innymi procedurami partycypacyjnymi np. na etapie podejmowanych działań (wdrażania) z zielonym budżetem obywatelskim.

Na poziomie krajowym powinien zostać opracowany poradnik/standard planu zarządzania BZI z wariantowymi rozwiązaniami dla miast, w tym zawierający szablon bazy danych przestrzennych o zasobach BZI. Kontynuacją powinien być konkurs dla miast na opracowanie dokumentu w miastach ze szczegółami wsparcia na etapie opracowywania i realizacji działań wynikających z jego zapisów. Pilotażowe projekty będą kolejno stanowić podstawę do ewaluacji i aktualizacji standardu planu zarządzania BZI na poziomie krajowym. Ponadto prototypowe projekty będą stanowić bazę do upowszechniania dobrych praktyk w miastach.

Co do zasady opracowanie planu zarządzania BZI nie musi być przedsięwzięciem obligatoryjnym, usankcjonowanym prawnie. Powinno to być dobrowolnie wprowadzane narzędzie powiązane z ubieganiem się o środki, w tym europejskie, na dofinansowanie inwestycji z zakresu BZI. Wskazany jest system konkursowy, dzięki któremu można wspierać lidery miasta, a wypracowane dobre praktyki replikować (przy odpowiedniej adaptacji do lokalnych warunków) w innych miastach.

4. Podmioty odpowiedzialne za realizację:

Ministerstwo Klimatu i Środowiska

Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

5. Wstępny harmonogram i kamienie milowe:

Opracowanie i pilotażowe sporządzanie Planów zarządzania BZI – 2022 - 2023

Wejście w życie nowego instrumentu – od 2023 roku.

6. Priorytet/istotność z punktu widzenia wpływu na wyzwanie/rozwiązanie problemu (oczekiwany efekt):

Proponowane rozwiązanie związane z wprowadzeniem planu/standardu zarządzania BZI w miastach wpływa kompleksowo na możliwość uzyskania złożonych pozytywnych efektów z realizacji kierunku zazieleniania miast oraz poprawiających warunki retencji gruntowej.

7. Odniesienia do diagnoz, dodatkowe materiały źródłowe, literatura:

Z ustaleń kontroli NIK, która zbadała zarządzanie zielenią w dziewięciu miastach: Warszawie, Łodzi, Piotrkowie Trybunalskim, Wrocławiu, Legnicy, Katowicach, Tarnowskich Górach, Krakowie i Nowym Sączu wynika, że tereny zieleni nie były skutecznie chronione przed rozwijającą się zabudową. Dokumenty strategiczne miast zawierały zagadnienia dotyczące terenów zieleni wraz ze wskazaniem konkretnych działań i terminów na ich realizację. Jednak mimo to - w porównaniu do 2014 roku - łączna powierzchnia terenów zieleni, którymi zarządzały miasta, nie zwiększyła się.

Część miast ma ponadto wartość upowszechniania doświadczenia w obszarze łączenia demokracji partycypacyjnej z procesem zazieleniania miast. Należą do nich m.in.: Lublin (zielony budżet obywatelski), Kraków (współpraca ZZM z mieszkańcami) oraz Łódź (zielony panel obywatelski).

EU Urban Greening Platform): <https://europea.org/new-projet-urban-greening/>

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Zielona Infrastruktura (ZI) – zwiększanie naturalnego kapitału Europy. Komisja Europejska, Bruksela 6. 05. 2013, COM (2013) 249 final.

NIK o zarządzaniu zielenią w miastach: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-zarzadzaniu-zielenia-w-miastach.html>

Raport o stanie miast: Środowisko i adaptacja do zmian klimatu, 2021, red. A. Rzeńca, A. Sobol, P. Ogórek, Obserwatorium Polityki Miejskiej, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Kraków, (w druku).

Rosłon-Szeryńska E., 2019, Drzewa w przestrzeni zurbanizowanej. Korzyści a zagrożenia. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Szulczewska B., 2018, Zielona infrastruktura – czy koniec historii? Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk, Tom CXC, Wyd. KPZK PAN, Warszawa.

Unijna strategii na rzecz bioróżnorodności 2030, Przywracanie przyrody do naszego życia, 2020, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, COM(2020) 380, Bruksela.

URBAN GreenUP: <https://www.urbangreenup.eu/>

Zarządzanie Zielenią Miejską, NIK 2017, delegatura w Łodzi.

8. Powiązane akty prawne, identyfikacja obszaru prawnego wymagającego poprawy (odniesienie do istniejącego stanu prawnego):

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, (Dz.U. 2004 Nr 92 poz. 880, tekst jednolity).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, (Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95, tekst jednolity).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, (Dz. U 2001 nr 62 poz. 627, tekst jednolity).

9. Przykłady podobnych rozwiązań w innych krajach (jeśli znane)

Unijna strategia na rzecz różnorodności biologicznej 2030 wprowadziła strategiczne narzędzie zarządzania BZI w miastach tj. plany zarządzania błękitno-zieloną infrastrukturą w miastach (*urban greening plans*). Wsparciem dla miast w realizacji tego zadania ma być platforma wymiany wiedzy i dobrych praktyk tj. (EU Urban Greening Platform). Platforma ma być koordynowana przez konsorcjum partnerów z centrum organizacyjnym Wellantcollege.

Jednocześnie od 2017 roku realizowany jest w ramach unijnego programu Horyzont 2020 projekt URBAN GreenUP. W oparciu o wypracowaną metodologię w trzech europejskich miastach mają zostać wdrożone pilotażowe plany miejskie (*renaturing urban plans*): Izmir (Turcja), Liverpool (Wielka Brytania), Valladolid (Hiszpania). W kolejnym etapie rozwiązania miast liderek mają być replikowane w pięciu miastach, wśród których znalazły się: Mantova (Włochy), Ludwigsburg (Niemcy) Medellin (Kolumbia), Chengdu (Chiny) and Binh Dinh-Quy Nhon (Wietnam). Zebrane doświadczenia mają dostarczyć wiedzy na temat kierunków, mechanizmów i narzędzi w zakresie strategii wprowadzania błękitno-zielonej infrastruktury w miastach. Koniec projektu zaplanowano na maj 2022 roku.

Miasta polskie realizują różnorodne inicjatywy wpisujące się w proponowane rozwiązanie. W Łodzi samorząd na bieżąco realizuje inwentaryzacje poszczególnych parków i drzew dążąc do utworzenia kompleksowej inwentaryzacji terenów zieleni. W Krakowie przyjęto założenie, że do 2022 roku zinwentaryzowane zostanie 100% drzewostanu (na ten moment jest 52%). W Warszawie w 2009 roku utworzona została miejska baza danych o terenach zieleni, a od marca 2020 r. Zarząd Zieleni wprowadził przegląd stanu zdrowotnego drzew rosnących wzdłuż koryt cieków, kanałów zbiorników wodnych, zgodnie z instrukcją dokonywania przeglądów i analizy dendrologicznej drzew w m.st. Warszawie. Podobna instrukcja, również od 2020 r., funkcjonuje w Zarządzie Zieleni Miejskiej w Krakowie. Dobrą praktyką są opracowywane we Wrocławiu tzw. karty zieleni, w których znajdują się informacje wynikające z dokumentów strategicznych oraz konkretne wytyczne jak kształtować zieleni na terenie poszczególnych osiedli.